

Posudek vedoucího diplomové práce

Jan Mikschik, *Mojžíš mimo Bibli: Postava Mojžíše v antické židovské a mimožidovské historiografii ve srovnání s Bibli*, katedra SZ, studijní obor EVT, Praha 2016, přijato 29.6. 2016.

Shrnutí

Ve své práci si autor klade za cíl srovnat a vyhodnotit zprávy o vůdci Izraelců Mojžíšovi, jak je na jedné straně předkládá svědectví Bible, na druhé pak antická historiografie a -- oproti názvu práce -- také moderní kulturologie, reprezentovaná Sigmundem Freudem a Janem Assmannem. V kap.1 se věnuje biblickému obrazu Mojžíše. V odstavcích 1.4.1. vyzdvihuje motivy, které se ozvou také v mimobiblických textech (had a malomocenství). V kap. 2 představuje mimobiblické zmínky o Mojžíšovi, tedy u Josepha Flavia polemicky zmiňované autory Manetha (s.11nn), Apiona (s.13), Chairémona (s.15nn), Lýsimacha (s.16nn), dále Órigenem zmiňovaného Artapana (s.17nn) a u jiných církevních otců a apolegtů zmiňovaného Aexandřana Ezekiele (s.20), dále historika Strabóna (s.21), Diodorem Sicilský citovaného Hekataia z Abdér (s.22nn) a Římana Pompeia Troga (s.23nn). V kap. 3 se obrací k postavě a dílu Josepha Flavia, především k jeho *Contra Apionem*. Shrnuje jeho kritiku Manetha, Chairémóna a dalších řeckých autorů. V kap. 4 se soustředí na Hyksósy, zmiňované u Josepha, a to s představou, že egyptská vzpomínka na tyto semitské podmanitele Dolního Egypta mohla nějak souviset s pobytem Izraelců v Egyptě, jak jej líčí Bible; bez paralely v egyptských textech ovšem zůstává postava Mojžíše. V kap. 5 se autor encyklopedickým způsobem věnuje amarnskému období egyptských dějin. Smysl tohoto výkladu ovšem není zřejmý, pokud čtenář nezná studii Jana Assmanna *Moses the Egyptian*, v níž Assmann jako zdroj hyksóské vzpomínky postuluje trauma plynoucí z Echnatonovy náboženské reformy, sublimované do vzpomínky na malomocné nájezdníky. V nepřiznaném navázání na Assmanna pak v kap. 6 popřává sluchu Freudově hypotéze o tom, že se za Mojžíšem skrývá egyptský kněz, stoupenec Echnatonovy reformy, který po jejím potlačení odvedl utiskované Semity z Egypta do Asie. V kap. 7 se věnuje srovnání tradic, které Mojžíše považují za Egyptěana, s tradicemi, které počítají s jeho semitským původem. Kapitola končí Assmannovou tezí, podle níž je tzv. "Mojžíšovská distinkce" výše zmíněnou sublimovanou vzpomínkou na Echnatona. V závěru práce (kap. 8) autor přemýšlí o vzájemném vztahu biblických a mimobiblických textů vykazujících motivové shody.

Hodnocení věcné a formální

Práce se věnuje tématu, které od 19. století nepřestává přitahovat pozornost starozákonního bádání a v posledních letech prožívá i jistou renesanci (E. Blum, K. Schmid, T. Römer). Pracuje s dosud nepřeloženými knihami Jana Assmanna a v tom smyslu je v domácím prostředí průkopnická.

Práce tohoto typu by však měla mnohem pečlivěji pracovat s probíraným materiálem. Teze starověkých autorů jsou většinou pouze parafrázovány, často bez přesných citací a následných srovnání s biblickým podáním. Z toho pak plyne druhý zásadní nedostatek práce: autorova bezradnost, když se má pokusit nějak přesněji popsat vztah biblických a mimobiblických tradic o Mojžíšovi.

K závažnějším dílčím výhradám: V kapitole 1, věnované biblickému obrazu Mojžíše chybí odstavec věnovaný Mojžíšově vůdcovské roli, která je jedním z prominentních témat Ex 3 a mnoha míst v Nu – a má své korespondující momenty u probíraných helénistických historiků. Anachronické jsou opakované zmínky o starověkém "antisemitsimu", s nímž se prý Josephus vyrovnává. Autor několikrát cituje Petra Schäfera, právě u něj lze ale nalézt přesnější vystižení starověkého antijudaismu či judeofobie, jež jsou ovšem, jak shodně ukazují Assmann i Schäfer, právě důsledkem "mojžíšovské distinkce", nesmlouvavého důrazu na Boží jedinnost a jedinečnost. Závažným nedostatkem je takřka naprostá absence citací primární literatury, zejména Josephova *Contra apionem*, na němž stojí většina argumentů použitých v knize. Uchopení látky v kap. 4, věnované národu či dynastii Hyksósů, je v autorově provedení určeno potřebou podat jejich

syntetický obraz. Autor nediferencovaně cituje jednou soudobé badatele, podruhé Josepha či Bibli. Zcela vágně, bez uvedení zdroje, zmiňuje "některé řecko-egyptské texty, ve kterých je bůh Iao spojován se Sethem..." (s.33). Podobně nediferencovaná je také reprodukce Freudovy hypotézy o Egyptanu Mojžíšovi. V kapitole věnované Mojžíšovi (s.41nn) autor shrnuje spor moderních autorů o egyptském či semitském původu Mojžíše; jejich argumenty však nikde sám nevyhodnocuje.

Práce obsahuje značné množství překlepů a chyb, z nichž některé se opakují a vedou k podezření, zda nejsou spíše důsledkem pouze letmého seznámení s probíranou látkou. Např. antického historika Hekataia z Abdery uvádí opakovaně chybně jako Hekaita (s. 1,43, 63) nebo Hekiata (s.31). Pentateuch střídavě s malým (p) i velkým (P) na (s.65); Jopata namísto Jotapaty (s.25).

Otázky k obhajobě

1. V závěrečné kapitole autor konstatuje nemožnost syntetického obrazu Mojžíše na základě biblických a mimobiblických zpráv. Je tomu prý tak proto, že jsou mimobiblické zmínky "ovlivněné dobou svého vzniku ... a vykazují jen zlomkovitou souvislost s biblickým podáním" (s. 65). V navázání na Jana Assmanna autor současně konstatuje, že také biblické podání pracuje spíše teologicky motivovanou "figurou paměti" než s historickou postavou. Proč by ale nemohlo být možné vyhodnotit ideovou (teologickou) agendu jednotlivých biblických i mimobiblických zpráv a po "odečtení" této agendy zkoumat společné motivy, případně se i pokusit stanovit směr jejich závislosti?

2. Tvrdí-li autor, že je biblické podání "řádově o pár století starší než nejstarší mimobiblické prameny" (s.65), o co toto tvrzení opírá?

Závěr

Autor diplomové práce zvládl prostudovat nemalé množství sekundární odborné literatury k probíranému tématu. Zřejmě se však až příliš nechal určit snahou podat syntetický obraz ve stylu "jak to bylo s Mojžíšem doopravdy". Připravil se tak o možnost vyslechnout jednotlivá svědectví o Mojžíšovi zvlášť, vždy s ohledem na jejich dějinný kontext. Práce tohoto typu a tématu by měla mnohem pozorněji pracovat se svými prameny a jasně odlišit, kdy cituje antického autora a kdy jeho moderního interpreta. Vzhledem k tomu doporučuji vycházet při úvahách o hodnocení práce od stupňů C-D.

Ve Staré Boleslavi, 3.9. 2016

Doc. Petr Sláma, ThD